

Економіка

УДК 330.342:338.2(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17856069>

**Теоретичні аспекти формування економічної політики економічного
зростання України на сучасному етапі**

Видобора Володимир Володимирович,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії
та економічної політики, Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2255-0970>

Прийнято: 19.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

***Анотація:** стаття досліджує теоретичні підходи до економічного зростання України в умовах повоєнного відновлення. Проаналізовано концепції провідних вітчизняних науковців щодо формування пріоритетів та стратегій економічного зростання. Основну увагу приділено теоріям інноваційного розвитку, структурної трансформації економіки, ролі держави в економічних процесах та концепції «підприємницької держави». На основі аналізу запропоновано системне бачення можливості економічного ривка в Україні, що базується на створенні інноваційної екосистеми, інституційних трансформаціях, соціальній відповідальності, збалансованій регіональній політиці та глобальній інтеграції. Обґрунтовано необхідність впровадження промислової політики як основи для відновлюваного відтворення та зміцнення реального сектора економіки України. Результати дослідження можуть слугувати концептуальною основою для розробки повоєнної промислової та інноваційної політики України.*

Ключові слова: економічне зростання, структурна трансформація, промислова політика, економічний ривок, інституційні реформи, інноваційна економіка, поствоєнне відновлення, конкурентоспроможність.

Theoretical aspects of the formation of the economic policy of Ukraine's economic growth at the modern stage

Volodymyr Vydobora,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of General Economic Theory and Economic Policy, Odessa National Economic University,
Odessa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2255-0970>

Abstract: *The theoretical approaches of leading Ukrainian scientists to the formation of priorities and strategies for economic growth in Ukraine under conditions of post-war recovery are analyzed in this paper. The conceptual views of V. Heyets, Y. Bazhal, I. Yehorov, and M. Zveryakov regarding the possibilities of economic development in the country are examined. It is determined that the key aspect of economic growth is the implementation of an effective industrial policy, which should be based on innovation, technological development, and the creation of high value-added products. The importance of institutional transformations, a balanced regional policy, and the stimulation of production localization is emphasized. Special attention is paid to the concept of 'economic breakthrough', which is considered more appropriate for Ukraine's current conditions than gradual economic growth. It is noted that Ukraine has significant prerequisites for such a breakthrough due to its ability to use 'the advantages of backwardness' – the possibility of implementing modern technologies without going through all historical stages of industrial development. The main elements of accelerated economic growth are identified, including: the innovative ecosystem as the basis for development; institutional*

transformations as a strategic priority; social responsibility of business and the state; balanced regional policy; and global integration as a full-fledged participant in market relations. The necessity of systemic modernization of the industrial complex based on high technologies and transition from raw material orientation to an innovative economy is substantiated. It is concluded that the success of post-war economic recovery will be determined by Ukraine's ability to create competitive advantages through the implementation of effective industrial policy, development of human capital, and integration into global value chains where high value-added products are created. The experience of countries that recovered after World War II, particularly Germany and Japan, is recommended to be studied and adapted to Ukrainian conditions in the context of structural reforms and economic modernization. The findings of the study are intended to serve as a conceptual basis for the development of Ukraine's post-war industrial and innovation policy.

Key words: *economic growth, structural transformation, industrial policy, economic breakthrough, institutional reforms, innovative economy, post-war reconstruction, competitiveness.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення економіка України зіткнулася з безпрецедентними викликами, які вимагають переосмислення традиційних підходів до економічного зростання. Трансформаційні процеси, що відбуваються в державі, потребують формування нової парадигми економічного розвитку, яка враховуватиме як глобальні тенденції, так і національні особливості.

Теоретичне осмислення процесів економічного зростання є основою для формулювання стратегій, які враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори, сприяючи стійкості та конкурентоспроможності економіки. Це дозволяє розробляти підходи до стимулювання інвестицій, розвитку людського капіталу та оптимізації ресурсів, що є важливим для забезпечення довгострокового

економічного зростання та підвищення якості життя населення. Успіх цього процесу залежатиме від здатності інтегрувати теоретичні напрацювання світової економічної думки з унікальними практичними можливостями України. Тому актуальності набуває розгляд основних підходів провідних вітчизняних науковців до формування пріоритетів та стратегій економічного зростання в Україні та формування власного бачення пропозицій щодо прискореного зростання економіки держави. У цьому контексті пропонується інтеграція концепцій провідних українських економістів у єдину теоретичну модель прискореного економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на нинішні умови в Україні, низка вітчизняних науковців висловлювали свої концепти щодо економічних змін та можливості повоєнного відновлення, акцентуючи свою увагу на різних ключових факторах. Зокрема, Б. М. Данилишин [9] та І. С. Піляєв [20], відповідно, зосереджували свою увагу на ролі монетарній політиці держави та банківського сектору у формуванні стабільних умов для забезпечення макроекономічної рівноваги, сприяння залученню інвестицій та фінансовій підтримці населення та підприємницького сектору за рахунок грамотної державної політики та розвитку відповідних інститутів. В. В. Гуменюк [8], Л. В. Дейнеко, О. О. Ципліцька, О. М. Кушніренко, Н. Г. Гахович та М. Ю. Завгородня [10], О. В. Плотніков [21] зосереджуються на аналізі досвіду повоєнного відновлення економіки різних країн світу та можливості його адаптації в українських умовах. Значення соціальної політики, розвитку соціального капіталу для повоєнного відновлення вивчали В. І. Костриця та Т. В. Бурлай [16], В. А. Літинська [17], В. П. Онищенко [18], Ю. Д. Радіонов [22] та ін.

Серед фундаментальних підходів вітчизняних економістів до проблем економічного зростання в Україні, які вони розробляють упродовж тривалого періоду та адаптують до умов повоєнної відбудови, можна виокремити чотири

основні концептуальні напрями. В. М. Геєць [4-7] розвиває інституційно-соціальний підхід, наголошуючи на необхідності одночасного забезпечення економічного відродження та покращення соціальної якості життя населення через розбудову ефективних інститутів та боротьбу з корупцією. Ю. М. Бажал [1-3] представляє інноваційний підхід, який ставить у центр уваги формування знаннєвої економіки, інноваційних екосистем та підприємницьких університетів як основи для технологічного прориву. І. Ю. Єгоров [19] обґрунтовує державницький підхід, відстоюючи концепцію підприємницької держави з її визначальною організуючою та координуючою роллю в економічних процесах, особливо на етапах структурної трансформації. М. І. Зверяков [11-15] пропонує теорію, яка пояснює особливості економічного розвитку через призму трансформаційного спаду, промислових циклів та необхідності нової індустріалізації з урахуванням глобальних тенденцій локалізації виробництва. Разом із тим, вважаємо за доцільне детальніше розглянути ці фундаментальні підходи вітчизняних економістів щодо проблем та пошуку шляхів економічного зростання в Україні в контексті повоєнної відбудови.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних підходів провідних вітчизняних науковців до формування пріоритетів та стратегій економічного зростання України в умовах повоєнного відновлення та обґрунтуванні власного бачення щодо можливостей прискореного економічного розвитку держави через впровадження ефективної промислової політики, які можуть бути використані в розробці Стратегії економічного відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український економіст, академік НАН України В. М. Геєць, який тривалий час вивчає питання економічного розвитку України, з питання забезпечення економічного зростання в нинішніх умовах, висловлювався на потребі не стільки відновлення, скільки відродження: «З огляду на такі загальні процеси, характерні для окремих макроекономічних тенденцій, які мали місце в Україні напередодні

широкомасштабного військового вторгнення РФ, слід виходити не з необхідності відновлення економіки, а з доцільності її відродження, оскільки рівень 1990 р. потрібно принаймні відродити» [4, с. 9]. З цією метою він висловлює такі ключові пропозиції:

- Інноваційний розвиток: майбутнє України залежить від переходу до інноваційної економіки за рахунок стимулювання наукових досліджень, впровадження нових технологій та створення сприятливого середовища для розвитку інноваційного бізнесу у секторах. «План відновлення в першу чергу повинен орієнтуватися на використання наявних природних ресурсів, а потім на розробку і впровадження власних передових технологій, спрямованих на глибоку переробку такого характеру ресурсів, які забезпечать стабільне місце у світовому поділі праці» [6, с. 8]. Це зі свого боку сприятиме інтеграція в світову економіку завдяки активної участі України в міжнародному поділі праці та інтеграції в світові економічні процеси.

- Структурна перебудова економіки: для забезпечення сталого зростання необхідно змінити структуру економіки, зменшивши залежність від експорту сировини та розвиваючи високотехнологічні виробництва, «спираючись при цьому, перш за все, на потенціал України у високотехнологічних сферах, а також у тих видах діяльності, що були досить високорозвинутими ... і зберегли свій рівень нині» [4, с. 9]. Йдеться про атомну енергетику; титаново-літєву і алюмінієву галузі промисловості; важке енергомашинобудування; чорну металургію; нові високоврожайні, стійкі до засухи і шкідників сорти сільськогосподарських рослин, їх поглиблена переробка і використання в подальшому для виробництва продуктів харчування; новітні нафтохімічні технології виготовлення органічних продуктів для різних галузей економіки; синтетичне рідке паливо (бензин, дизельне паливо тощо) [4, с. 14].

- Покращення соціальної якості життя населення [5] та забезпечення його соціально-економічної безпеки: «Зусилля держави мають бути

спрямованими на оптимальну житлову політику, розвиток ринку праці, справедливу політику оподаткування доходів, боротьбу з бідністю та диференційованістю соціальних стандартів, психологічну допомогу населенню в постконфліктних умовах. Від успішності цих важливих складових політики соціальної якості залежатиме відновлення демографічного потенціалу країни, який зазнає руйнації через міграційні хвилі» [7, с. 19].

- Посилення ролі держави: держава повинна відігравати активну роль в економіці, створюючи сприятливі умови для розвитку бізнесу та інновацій, зокрема за рахунок «боротьби з корупцією шляхом наближення до формування в повоєнний час системи управління, спроможної дотримуватися відповідних принципів державного управління, адаптації і впровадження нормативної бази ЄС» [6, с. 13].

Реалізація цих заходів, на думку автора, дозволить Україні перейти на шлях сталого економічного розвитку, підвищити конкурентоспроможність національної економіки та поліпшити добробут населення. Їх впровадження вимагає комплексного підходу та узгоджених дій з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Ю. М. Бажал, видатний економіст України, на відміну від попереднього автора, акцентує увагу на важливості формування інноваційних екосистем, які сприятимуть економічному зростанню. «Сьогодні дедалі очевиднішим стає необхідність застосування шумпетерівської теорії економічного розвитку, яка доводить, що якісні структурні зміни в економіці забезпечуються перш за все інноваційними процесами. У цьому контексті ефективність національної інноваційної системи прямо залежить від її націленості на генерацію базових шумпетерівських інновацій та створення на їх основі нових високотехнологічних виробництв та галузей, які належать до поточної та майбутньої соціально-економічної парадигми» [19, с. 23-24]. Він вважає, що інновації повинні стати основою для відновлення економіки після війни та повинні базуватися на:

- Розвитку знаннєвої економіки: підкреслюється необхідність переходу до знаннєвої економіки, в якій основну роль відіграють знання, технології та інтелектуальні ресурси. Це передбачає активну співпрацю між державою, університетами та промисловістю. «Запровадження в Україні інноваційної моделі економічного розвитку висуває нові вимоги до галузі вищої освіти і науки і, насамперед, стосовно розбудови закладів вищої освіти за управлінською моделлю «потрійної спіралі». Це означає необхідність формування підприємницьких та інноваційних університетів, які будуть активно продукувати науково-технологічні інновації на базі комерціалізації створених нових знань» [2, с. 5].

- Структурні трансформації: наголошується на необхідності структурних трансформацій в економіці, які включають модернізацію виробництва та адаптацію до нових умов ринку, без чого неможливо досягти стійкого зростання.

- Соціально-економічне управління: пропонується вдосконалити механізми соціально-економічного управління для забезпечення ефективного використання ресурсів та підвищення життєвого рівня населення, зокрема йдеться про необхідність підвищення вартості найманої праці в науково-інноваційній сфері, яка нині, приміром, у 5-10 разів менша, ніж в європейських країнах. «Низька оплата праці (ціна робочої сили) у сфері науки та інновацій понижує її якість, а, значить, спроможність генерувати і комерціалізувати науково-технологічні інновації. Також з цієї причини відбувається «вимивання» з країни кваліфікованої робочої сили, особливо талановитої молоді, яка могла би стати потужним ресурсом розвитку інноваційної економіки» [19, с. 30].

- Державна політика: наголошується на важливості державної політики у підтримці економічного зростання, включаючи інвестиції в інфраструктуру, освіту та науку, формування інституційного підґрунтя для розвитку моделі знаннєвого трикутника «державна – університети – промисловість» [1].

- Участь у міжнародних програмах: підкреслюється потреба залучення міжнародної допомоги та участі в глобальних програмах відновлення для забезпечення фінансування та доступу до нових технологій. Автор наголошує на потребі участь вітчизняних інноваційних кластерів у європейському кластерному русі, що створить основу для значного підвищення виробничого потенціалу України для повоєнного відновлення. «...Це можна реалізувати через приєднання до спільноти «Європейського кластерного співробітництва», яка підтримується програмами Horizon 2020 (Innovation) та COSME (Internationalisation, Excellence and Smart Specialisation Investments)» [3].

Отже, ідеї Ю. М. Бажала є важливими для формування стратегії повоєнного відновлення України, особливо контексті забезпечення інноваційного розвитку ключових галузей економіки.

І. Ю. Єгоров, економіст та академік НАН України, висловлює подібні ідеї, проте вважає, що головним рушієм економічного зростання має стати держава, від якої залежить пріоритетність та можливості форсування потрібних змін, застосовуючи «концепцію підприємницької держави». Вона є пріоритетною для «структурної трансформації економіки України та її переведення на рейки інноваційного високотехнологічного розвитку із одночасною спрямованістю трансформацій на подолання складних соціально-економічних проблем» [19, с. 12]. Водночас, вчений зазначає, що цей підхід не може бути застосований безумовно, оскільки економічні умови в Україні суттєво відрізняються від тих, що умов у розвинених країнах. Нашій державі потрібно забезпечити наздоганяючий розвиток, подолати технологічну відсталість і структурні деформації у виробництві, тоді як розвинені країни зосереджуються на технологічних створенні нових видів діяльності та інноваційних проривах. Крім того, науково-дослідницька сфера в Україні, на відміну від розвинених країн, переживає глибоку кризу, і держава не в змозі забезпечити необхідний рівень

фінансування та кадрового забезпечення, щоб розробити власні проривні технології, навіть у окремих напрямках.

Щодо можливості подолання наявних недоліків вітчизняної економіки, якісного повоєнного відновлення і забезпечення відповідних структурних змін І. Ю. Єгоров вказує: «...концепція підприємницької держави у практичній площині повинна втілитись у суттєве підвищення організуючої та координуючої ролі та частки держави в економічних процесах із чітким та всеосяжним місієорієнтованим проектуванням збалансованого економічного, соціального і просторового розвитку, а не у подальшій дерегуляції в умовах зруйнованих ринків, яка в Україні ще до війни призвела до економічної відсталості та деіндустріалізації. Політика має бути ендегенно спрямованою, тобто забезпечувати в першу чергу задоволення внутрішніх споживчих та інвестиційних потреб за рахунок власного виробництва, а вже потім потреб світового ринку» [19, с. 14-15].

Пріоритетним у забезпеченні повоєнного відновлення автор вважає розвиток промисловості за такими напрямами, який передбачається реалізовувати у три етапи:

І. Короткострокові перспективи (1-3 роки) – полягає у вирішенні термінових проблем шляхом відновлення та збільшення довоєнного виробництва з модернізацією на основі запозичення технологій. Пріоритети включають:

- виробництво будівельних матеріалів: для швидкого відновлення зруйнованого житлового фонду міст, забезпечення населення тимчасовим житлом та заміни застарілого житлового фонду;
- відновлення нафтопереробки: для забезпечення економіки паливом;
- розширення потужностей оборонно-промислового комплексу: для подолання дефіциту озброєння;

- відновлення експортно-орієнтованих галузей: таких як металургія та агропромисловий комплекс, для забезпечення валютних надходжень.

II. Середньострокові перспективи (4-7 років) – передбачає модернізацію існуючих підприємств та створення нових для закладання основ довгострокових структурних змін. Пріоритети включають:

- транспортне машинобудування: виробництво транспортних засобів для відновлення логістичної мережі;
- сільськогосподарське машинобудування: виготовлення техніки для обробки ґрунтів, посіву та збирання врожаю;
- енергетичне машинобудування: збільшення виробництва для модернізації та будівництва нових електростанцій, включаючи альтернативні джерела енергії;
- верстатобудування: виробництво технологічного устаткування для модернізації основних галузей промисловості;
- екологічне машинобудування: виробництво обладнання для очищення навколишнього середовища та утилізації відходів [19, с. 18-19];
- приладобудування: виготовлення приладів для контролю та управління технологічними процесами;
- високотехнологічне хімічне виробництво: виробництво екологічно чистих матеріалів та вторинна переробка;
- фармацевтичне виробництво: налагодження випуску ліків та активних фармацевтичних інгредієнтів;
- текстильне виробництво: відновлення виробництва тканин та одягу, розвиток дизайну та просування власних брендів.

III. Довгострокові перспективи (7-10 років) – зосередження на переважному розвитку високотехнологічних виробництв, що відповідають стратегічним пріоритетам країни [19, с. 20]. Це передбачає використання як запозичених, так і власних технологій, зокрема:

- зелені технології: впровадження екологічно чистих виробничих процесів, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище та сприяють сталому розвитку.

- циркулярні технології: розвиток систем, які забезпечують повторне використання ресурсів і зменшення відходів, що сприяє ефективному використанню матеріалів.

- смарт-технології: інтеграція інноваційних рішень, таких як автоматизація, штучний інтелект та Інтернет речей, для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробництв.

Цей етап має на меті створення основи для сталого економічного зростання, що базується на інноваціях та технологічному прогресі, що дозволить Україні зайняти конкурентоспроможні позиції на світовому ринку.

При цьому інструментом реалізації цих завдань є державно-приватне партнерство, «каталізатором» якого має виступати держава, яка, крім іншого, має забезпечити наявність відповідних «державних фінансових інститутів розвитку, що надаватимуть пільгову довгострокову поворотну і грантову підтримку інвестиційних виробничих і дослідницьких проектів суб'єктів у пріоритетних секторах» [19, с. 18].

Таким чином, положення І. Ю. Єгорова є дещо ширшими та практичними у контексті можливості їх реалізації як у коротко-, так і довгостроковій перспективі.

Важливими вважаємо теоретичні ідеї М. І. Звєрякова щодо забезпечення економічного зростання умовах повоєнного відновлення зосереджені на проблемах комплексного аналізу передумов та потенціалу зростання з урахуванням таких концептів як: «роль трансформаційного спаду в економічному зростанні», «відновлюване відтворення», «нова індустріалізація», «структурна (промислова) політика».

Автор розглядає можливості економічного зростання України крізь призму трансформаційного спаду, спричиненого переходом від ринку продавця до ринку покупця, перебудовою економіки під впливом глобалізації, зміною економічної координації з переходом до ринкового механізму, посиленням бюджетних обмежень для підприємств, недостатнім розвитком фінансового сектору [24], порівнюючи його значення для економічного зростання розвинених та постсоціалістичних країн, які переживають ринкові трансформації та становлення капіталізму.

Роль трансформаційного спаду (його часто ототожнюють із трансформаційною економічною кризою, яка притаманна для розвинених країн) полягає у розв'язанні соціально-економічних суперечностей, накопичених у попередній період розвитку, які матеріалізувалися в матеріально-речовій структурі економіки. Як наслідок відбувається часткове руйнування або зміна існуючої матеріально-технологічної структури, створюючи можливості для формування нової макроекономічної структури у відповідності до нового технологічного укладу (економічну кризу) або нової соціально-економічної системи (трансформаційний спад).

Відповідно, у розвиненій ринковій економіці «період спаду вимірюється тривалістю промислового циклу, що завершується кризою, що свідчить про вичерпання потенціалу розвитку на матеріальній основі наявного покоління техніки та технології. За допомогою наявного технологічного способу виробництва відбувається насичення існуючого сукупного попиту, а потреби, що виникають і розширюються, можна задовольнити шляхом масового оновлення виробництва» [11, с. 17]. Відтак, за рахунок зміни технологічних укладів знімається обмеження зростання ефективності ринкової економіки, а й на певний час усуває суперечності між виробництвом і споживанням, що проявляються у різних соціально-економічних формах. У такій фазі, яка отримала назву «відновлювального зростання», домінують процеси оновлення продукції і

технологій, упровадження сучасних практик управління, зростання продуктивності праці, що супроводжується економічним зростанням.

Натомість у країнах, що розвиваються, наприклад постсоціалістичних країнах, технологічний спад «усував найглибші структурні й технологічні дисбаланси, успадковані від старої планової системи, і створювалися передумови для становлення нової макроструктури на основі критеріїв капіталістичної системи господарювання. Завершення трансформаційного спаду і перехід економіки в стадію стійкого зростання можуть бути початком формування капіталістичного відтворювального промислового циклу» [11, с. 18]. Проте на відміну, від провідних країн, зазвичай такі переходи не супроводжуються масовим технічним оновленням виробництва, через відсутність потрібних передумов, хоча відкривали поле для формування нові економічний і технологічний простори для виникнення нової макроекономічної структури за критеріями ринкового регулювання, поклавши початок формуванню традиційного для капіталістичного відтворення промислового циклу.

Проте, на думку М. І. Зверькова, в Україні такий трансформаційний спад не дав бажаного ефекту, адже не супроводжувався необхідним оновленням виробництва, не вирішив тих суперечностей, які склалися в економіці (відсутність реструктуризації промисловості; неможливість переорієнтувати приватний капітал на інвестиційний розвиток; відсутність чіткої диференціації державної та приватної власності; відсутність інститутів підтримки, таких як банки розвитку та інвестиційні фонди, які б підтримували реальний сектор економіки; проблема майнової диференціації та ін.), а навпаки поглиблював їх на тлі глобальних кризів. За таких умов, країна без державного втручання та сприяння не може перейти в активу фазу трансформаційного спаду – ринкові сили не зможуть змусити економічних суб'єктів пожвавити інвестиції в

промисловість, подолати технічну відсталість реального сектору економіки, фізичний та моральний знос застарілого основного капіталу.

Забезпечити це може ефективна структурна перебудова економіки, що передбачає перехід від сировинної орієнтації до виробництва високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю на основі інноваційної промислової політики.

Ідеї М. І. Зверякова [15] щодо зміни промислової політики України зорієнтовані на досягнення швидкого та сталого економічного зростання. Для цього він пропонує не просто модернізацію існуючої промисловості, а радикальну трансформацію, спрямовану на створення галузей, які будуть конкурентоспроможними на світовому ринку. Це передбачає:

- деіндустріалізацію економіки на за засадах інноваційності й технологічності: «...технологічне переозброєння, оновлення продукції, структурні зміни на користь більш складних, технологічних, наукомістких виробництв, урешті-решт, підвищення конкурентоспроможності країни. З теоретичної точки зору це означає відновлення розвитку на основі промислового циклу, який відтворюється лише шляхом освоєння нових техніки і технологій» [15, с. 17].

- покращення структури економіки та експорту: «Відомо, що експорт продовольства ще багато років користуватиметься зростаючим попитом на зовнішньому ринку. Тому нарощування продовольчого експорту з дедалі вищою питомою вагою переробки може стати однією з важливих цілей економічного розвитку на десятки років. У структурі експорту продовольство може сягнути 40—45 %. Продукція обробної промисловості простих і середніх технологій здатна стати конкурентоспроможною завдяки конкурентному співвідношенню «ціна-якість». Також це може бути продукція старих галузей авіа-, судно- і енергобудування тощо. З таких галузей починали своє відродження Німеччина, Японія, Південна Корея».

- створення інститутів наздоганяючого розвитку, які формують умови для швидкого економічного зростання, адже «прискорюють еволюцію громадянської культури, яка є доволі інерційною, створюючи умови для вдосконалення всієї інституціональної системи, у тому числі інститутів захисту права власності, зниження бар'єрів вступу в бізнес і т.п. Їх основні завдання — формування й безперервна реалізація масштабних ефективних проєктів, здатних забезпечити підвищення технологічної організації усіх галузей економіки» [13, с. 13];

- підтримка малого та середнього бізнесу та ефективна взаємодія держави й бізнесу є необхідною умовою для реалізації масштабних інвестиційних проєктів (інвестування в такі сфери, як ІТ, фармацевтика, біотехнології, машинобудування), де держава повинна створювати сприятливий клімат для інвестування, а бізнес – брати активну участь у процесі модернізації економіки. Держава повинна сформувавши економічну політику, яка б містила три ланки: центральна – суспільні пріоритети і способи їх досягнення. У цій ланці утворюватимуться фундаментальні макроекономічні пропорції реального сектору (між інвестиційними товарами і споживчими благами; амортизацією і оновленням основних фондів; витратами на науку і технічними інноваціями та ін.), а також способи їх досягнення, зокрема; друга та третя ланки – кредитно-грошова і бюджетно-податкова політики, які мають забезпечувати узгодження суспільних пріоритетів з інтересами приватного сектору, підвищуючи ефективність ринкового механізму [12, с. 19].

- інтеграція в глобальні цінові ланцюги: Україна повинна прагнути до участі у виробництві високотехнологічної продукції для світового ринку. Це дозволить залучити інвестиції, технології та ноу-хау, а також долати усталені позиції «периферійного капіталізму» [14, с. 16; 12, с. 7].

- формування економіки на засадах соціального ринкового господарювання, у якій діють самостійні приватні власники, і активна державна

соціальна політика, яка спрямована на регулювання доходів населення через їх рівномірний ринковий розподіл. Держава має підтримувати існуючі форми господарювання, а не прямо регулювати економічні процеси [13, с. 12];

- орієнтація на «локалізацію виробництва в масштабах світової економіки», що розпочалася у 2008-2009 роках та посилилася в умовах пандемії 2019-2020 рр., спричинена початком нового економічного циклу в глобальному масштабі. При цьому основним завданням має спрямоване на розвиток виробництва, який створює дедалі більшу додану вартість, та збільшення споживання такої продукції у межах внутрішнього ринку, яке й формуватиме попит на продукцію національного виробника, спряючи розвитку та підвищення конкурентоспроможності промисловості (спочатку на умовах імпортозаміщення технологій, а далі створення власних НДР та впровадження інновацій у виробництво) [14, с. 5-6].

Загалом, «основний пріоритет національної економічної політики полягає в забезпеченні збалансованого відтворення економіки на основі безперервного розвитку індустріальної техніки, яка стає носієм технічного прогресу» [12, с. 19].

Таким чином, нещодавні дослідження висвітлюють виклики та можливості для економічного розвитку України через промислову політику та підкреслюють важливість комплексної промислової стратегії, яка вирішує поточні проблеми, використовуючи нові технології та соціальні сили для економічного розвитку України. Нині питання економічного зростання в Україні є актуальним та досить широко проаналізованим вітчизняними науковцями, які мають як спільні, так і відмінні риси, проте беззаперечним для всіх є потреба удосконалення промислової політики країни з урахуванням інновацій та сучасних надбань техніки і технологій з метою забезпечення конкурентних переваг вітчизняної економіки як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

З теоретичної точки зору, пропонуємо сформулювати системне бачення можливості економічного зростання в Україні крізь призму ключових

фундаментальних теорій, які пояснюють рушійні сили розвитку, структурної трансформації та економічного зростання (табл. 1). Корисними вважаємо ідеї В. М. Геєця щодо політики індустріалізації та соціальної якості. Він пропонує раціональні ідеї для економічного зростання, зокрема через модернізацію промисловості, розвиток експорту та зайнятості. Вона актуальна для відновлення старих промислових регіонів України, однак у сучасних умовах реалізація цієї теорії потребує переосмислення. Замість фокусування на традиційних секторах економіки України слід орієнтуватися на цифрову трансформацію та розробку інноваційних галузей. Більше того, успіх її впровадження можливий лише за умов усунення корупції, розвитку інфраструктури та створення сприятливого середовища для залучення інвестицій.

Таблиця 1

Порівняння концепцій українських економістів щодо економічного зростання

Критерій	В. М. Геєць	Ю. М. Бажал	І. Ю. Єгоров	М. І. Зверяков
Назва концепції/теорії	Економічного відродження та соціальної якості	Знаннєвої економіки та інноваційних екосистем	Підприємницької держави	Трансформаційного спаду та нової індустріалізації
Головна ідея	Відродження економіки через інновації та соціальну якість.	Формування інноваційних екосистем та знаннєвої економіки.	Підприємницька держава як головний рушій змін.	Трансформаційний спад і промислова політика.
Роль держави	Активна роль у створенні умов для бізнесу та боротьбі з корупцією.	Координація між державою, університетами та промисловістю.	Визначальна організуюча та координуюча роль.	Авторитетна роль у структурній перебудові.
Пріоритетні галузі	Високотехнологічні виробництва, атомна енергетика, металургія.	Наука, освіта, високі технології, інноваційні кластери.	Машинобудування, хімія, фармацевтика.	Промисловість з високою доданою вартістю.

Соціальний аспект	Покращення соціальної якості життя як пріоритет.	Підвищення оплати праці в науковій сфері.	Ендогенний розвиток для внутрішніх потреб.	Соціальне ринкове господарювання.
Міжнародна інтеграція	Активна участь у світовому поділі праці.	Приєднання до європейських програм (Horizon 2020, COSME).	Селективна участь після вирішення внутрішніх проблем.	Інтеграція в глобальні цінкові ланцюги, подолання периферійності.
Часовий горизонт	Довгострокова стратегія відродження.	Поетапний розвиток інноваційної системи.	Три чіткі етапи (1-3, 4-7, 7-10 років).	Циклічний підхід з урахуванням промислових циклів.
Інструменти реалізації	Наукові парки, технопарки, податкові пільги.	Підприємницькі університети, венчурне фінансування.	Державно-приватне партнерство, інститути розвитку.	Структурна політика, інститути наздоганяючого розвитку.

Джерело: власна розробка автора.

Теорія соціальної якості має можливості для використання як основи суспільного договору між населенням, державою і бізнесом у перші повоєнні роки, адже пропонує важливі ідеї для побудови збалансованої та справедливої економічної моделі. Проте недостатньо дослідженими вважаємо умови реалізації цих ідей в умовах воєнного стану та у часи повоєнного відновлення, оскільки виникає проблема одночасного задоволення соціальних та економічних проблем, які вже ж вимагають авторитетної ролі держави та скорочення вигод одних учасників суспільного договору на користь інших, які можуть мати позитивний ефект для зростання економіки та отримання позитивного ефекту для всіх у перспективі. Так, для її реалізації Україні потрібно вирішити низку фундаментальних проблем: зміцнити інституції, знайти баланс між соціальною та економічною політикою, уникати популізму й орієнтуватися на ефективне використання ресурсів. Ідеї В. М. Геєця можуть бути важливими у довгостроковій стратегії сталого розвитку, але їх реалізація потребує значних реформ і стабільного політичного середовища.

Теорія технологічного розвитку та інноваційної економіки Ю. М. Бажала є прогресивним підходом до трансформації економіки України. Вона враховує сучасні глобальні тренди і пропонує ефективні ідеї для довгострокового зростання. Однак для реалізації цієї теорії необхідно подолати низку викликів, зокрема слабкі інститути, дефіцит фінансування та проблему «відтоку мізків». Створення інноваційної економіки має стати частиною комплексної стратегії розвитку, яка включатиме освіту, реформи державного управління, залучення інвестицій та співпрацю із міжнародними технологічними партнерами.

«Концепція підприємницької держави» І. Ю. Сгорова пропонує важливі ідеї, що відповідають потребам економічного зростання України, зокрема щодо інвестування у стратегічні галузі, підтримку інновацій і співпрацю між державою та бізнесом. Вона дає змогу зменшити залежність від сировинної економіки і створити умови для технологічного прориву. Разом з тим, для її реалізації потрібна висока ефективність державного управління, прозорість, боротьба з корупцією та чітка стратегія розвитку. Надмірне втручання держави може спричинити негативні наслідки для приватного сектора і стримати розвиток конкуренції. Концепція буде успішною лише за умов комплексного підходу, який включає розвиток інституційної спроможності, довгострокове планування та залучення приватного капіталу.

Ідеї трансформаційного спаду М. І. Зверякова є важливим внеском у розуміння економічних змін у постсоціалістичних країнах, включаючи Україну. Вона реалістично описує труднощі переходу від централізованої до ринкової економіки, акцентуючи на необхідності структурних змін та розвитку інститутів. Проте варто зважати на надмірний детермінізм. Для України, яка стикається зі складними геополітичними та економічними викликами, ця теорія може слугувати базою для аналізу, але потребує доповнення практичними рекомендаціями і врахуванням національних особливостей.

Теорія «відновлюваного відтворення» є корисною для розуміння механізмів економічного зростання та сталого розвитку. Її акцент на інноваціях, раціональному використанні ресурсів і інституційній стійкості робить її актуальною для країн, які прагнуть досягти стабільності і конкурентоспроможності. Хоча успішна реалізація цієї концепції залежить від наявності ефективних інститутів, достатніх ресурсів і здатності враховувати зовнішні та внутрішні ризики, вона може слугувати основою для формування економічної політики України.

Ідеї щодо нової індустріалізації М. І. Зверякова дають підстави для переосмислення ролі промисловості в умовах сучасної економіки. Її переваги включають акцент на інноваціях, сталому розвитку, розбудові високотехнологічних галузей та зростання найманої праці. Однак реалізація цієї моделі може бути ускладнена через недостатність ресурсів, інституційну слабкість та політичні ризики. Для України теорія є перспективною, але потребує адаптації до національних умов, що передбачає зміцнення інституцій, залучення інвестицій і створення дієвих механізмів регіонального розвитку.

Концепція структурної політики також є важливим підходом до формування стійкої економічної системи, орієнтованої на інновації, модернізацію та збалансований розвиток. Вона пропонує практичні механізми для стимулювання економічного зростання через підтримку стратегічних галузей і регіонів. Хоча реалізація цієї концепції супроводжується низкою ризиків, зокрема можливістю помилок у пріоритетах, залежністю від ресурсів і політичної стабільності. Для досягнення успіху структурна політика має враховувати глобальні тренди, залучати приватний сектор і забезпечувати прозорість та ефективність державного втручання. При цьому, не достатньо уваги приділяється соціальним та інституційним аспектам стимулювання та забезпечення політики промислового розвитку.

На наш погляд, важливим є впровадження промислової політики держави, яка б була основою для відновлюваного відтворення та зміцнення реального сектора економіки. При цьому, ураховуючи умови, які нині сформувалися в Україні в умовах трансформаційного спаду, вважаємо за доцільне говорити не стільки про економічне зростання, скільки про прискорене економічне зростання, так званий «економічний ривок», базуючись на теорії наздоганяючого розвитку та економічної відсталості.

Зважаючи на незначний економічний розвиток та кризовий стан, Україна має значні передумови для економічного ривка, обумовленого відновлення промисловості зі застосуванням сучасних технологій, скориставшись «переваги відсталості», про які говорив О. Гершенкрон у книзі «Економічна відсталість в історичній перспективі» [23, с. 353-354]. Відповідно до його положень, «чим відсталішою є країна, то ймовірніше, що індустріалізація розпочнеться внаслідок великого ривка, який перерве безперервний розвиток економіки. Наслідком цього ривка стане відносно високий темп зростання промисловості».

Відтак реальне економічне зростання, на відміну від «зростання без розвитку», яке Україна демонструвала упродовж кількох періодів існування незалежної та суверенної економіки, передбачає системну модернізацію промислового комплексу на основі високих технологій, перехід від сировинної орієнтації до інноваційної економіки, соціальної відповідальності та стійкості. Ключовими аспектами при цьому є:

1. Інноваційна екосистема як основа зростання: для досягнення економічного ривка Україні необхідно створити потужну інноваційну екосистему, що передбачає не лише підтримку нових проєктів, але й активну співпрацю між університетами, науковими установами та бізнесом. Створення інноваційних хабів у ключових містах країни дозволить зосередити ресурси та таланти, сприяючи швидкому впровадженню нових технологій у виробництво.

2. Інституційні трансформації як стратегічний пріоритет повинні базуватися на чіткій стратегії промислово розвитку, яка включає активну роль держави, структурні зміни в економіці, адаптацію до глобальних тенденцій та розвиток фінансової системи, розвиток інститутів підтримки та сприяння.

3. Соціальна відповідальність: успішний економічний ривок можливий лише за умови, що держава та підприємницький сектор буде діяти відповідально щодо суспільства. Підприємства повинні інтегрувати соціальну відповідальність у свої стратегії, забезпечуючи не лише прибуток, але й позитивний вплив на громади. Це може включати інвестиції в освіту, охорону здоров'я та екологію, що сприятиме створенню стабільного середнього класу, який може слугувати основною соціальною силою, здатною забезпечити відповідні інституційні та економічні трансформації.

4. Збалансована регіональна політика та стимулювання локалізації виробництва: розвиток України має бути збалансованим і включати всі регіони, а не лише великі міста. Державна політика повинна сприяти розвитку регіональних центрів з акцентом на їхні унікальні переваги та ресурси. Це може бути досягнуто через створення регіональних інвестиційних фондів і програм підтримки місцевого бізнесу. Локалізація виробництва відповідно до конкурентних переваг може суттєво вплинути на розвиток національної економіки, створення нових робочих місць та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників за рахунок оптимізації виробництва, створення широких ланцюгів створення доданої вартості та рівномірного розподілу продуктивних сил.

5. Глобальна інтеграція та міжнародне співробітництво: Україна повинна активно інтегруватися у світову економіку не як «периферійна» держава, як повноцінний учасник ринкових відносин, здатних конкурувати за рахунок створення продукції з високою доданою вартістю чи інноваційними послугами.

Це забезпечить доступ до нових технологій, фінансування та ринків збуту для українських товарів і послуг.

6. Застосування досвіду країн, які здійснювали відновлення після Другої світової війни, зокрема Німеччини та Японії, може бути корисним для України в контексті структурних реформ і модернізації економіки.

Незважаючи на потенційні можливості економічного ривка, реалізація запропонованої стратегії стикається з численними Серед них виділимо такі:

1. Інституційна нестійкість – слабкість державних інститутів залишається критичною перешкодою для економічних трансформацій. Недосконала судова система, корупція в державних органах, відсутність ефективних механізмів захисту прав власності та інвесторів створюють несприятливе середовище для довгострокових інвестицій. Часті зміни у регуляторній політиці, непрозорість прийняття рішень та відсутність стабільних «правил гри» підривають довіру як вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Крім того, відсутність традицій державно-приватного партнерства та недостатня спроможність державних інститутів ефективно координувати складні економічні проекти можуть призвести до неефективного використання ресурсів.

2. Політична турбулентність – політична нестабільність становить серйозну загрозу для реалізації довгострокових економічних стратегій. Відсутність політичного консенсусу щодо стратегічних пріоритетів розвитку, ризики популістських рішень під час виборчих циклів та можливість радикальної зміни економічного курсу після зміни влади створюють невизначеність для довгострокового планування. Геополітичні ризики, пов'язані з тривалістю та наслідками війни, також вносять значну невизначеність у будь-які прогнози економічного розвитку. Внутрішньополітична боротьба може призвести до відтермінування критично важливих реформ або їх часткової реалізації.

3. Дефіцит фінансування – масштабність завдань економічного ривка вимагає колосальних фінансових ресурсів, доступ до яких залишається

обмеженим. Повоєнне відновлення інфраструктури вже потребуватиме значних інвестицій, що створює конкуренцію за ресурси з програмами промислової модернізації. Обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків через високі ризики, слабкість вітчизняної банківської системи та недостатній розвиток інструментів довгострокового фінансування ускладнюють мобілізацію необхідних коштів. Залежність від міжнародної допомоги створює ризики прив'язки до зовнішніх політичних пріоритетів, які можуть не співпадати з національними інтересами.

4. Дефіцит кваліфікованих кадрів – масова трудова еміграція під час війни та тривала «відтік мізків» попередніх десятиліть створили критичний дефіцит фахівців у ключових галузях. Деградація системи професійно-технічної освіти, розрив між освітніми програмами та потребами сучасної економіки, недостатня кількість інженерно-технічних кадрів ускладнюють можливості швидкої модернізації виробництва. Низький рівень оплати праці в науковій та інженерній сферах продовжує стимулювати еміграцію найбільш кваліфікованих спеціалістів.

5. Технологічна залежність та ризики трансферу технологій – Україна може зіткнутися з труднощами доступу до передових технологій через геополітичні обмеження, відсутність достатніх власних науково-дослідних потужностей та обмежені можливості для здійснення значних інвестицій у НДДКР. Ризик, коли країна не може конкурувати ні за рахунок дешевої робочої сили, ні за рахунок технологічних інновацій, залишається високим.

6. Структурні диспропорції та регіональна нерівність – концентрація економічної активності в окремих регіонах може поглибити регіональну нерівність та соціальну напругу. Руйнування промислових центрів на сході країни внаслідок війни вимагатиме створення нових виробничих центрів, що потребує значних капіталовкладень та часу.

Тож, ці ризики потребують комплексного підходу до їх мінімізації через інституційні реформи, диверсифікацію джерел фінансування, інвестиції в людський капітал та створення механізмів політичної стабільності для забезпечення послідовності економічного курсу.

Висновки. Теоретичний аналіз підходів провідних вітчизняних науковців до формування пріоритетів та стратегій економічного зростання України в умовах повоєнного відновлення дозволяє сформулювати системне бачення можливостей прискореного економічного зростання держави. Ключовими його елементами є інноваційна екосистема, інституційні трансформації, соціальна відповідальність, збалансована регіональна політика та глобальна інтеграція.

Водночас, враховуючи умови, які нині сформувалися в Україні, доцільно говорити не стільки про економічне зростання, скільки про прискорене економічне зростання – «економічний ривок». Україна має значні передумови для такого ривка, зумовленого відновленням промисловості із застосуванням сучасних технологій, використовуючи «переваги відсталості».

Реальне економічне зростання передбачає системну модернізацію промислового комплексу на основі високих технологій, перехід від сировинної орієнтації до інноваційної економіки, забезпечення соціальної відповідальності та стійкості. Ключовим елементом забезпечення прискореного економічного зростання є впровадження ефективної промислової політики, яка стане основою для відновлюваного відтворення та зміцнення реального сектора економіки.

Особливу увагу слід приділити збалансованій регіональній політиці та стимулюванню локалізації виробництва, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. Водночас Україна повинна активно інтегруватися у світову економіку не як «периферійна» держава, а як повноцінний учасник ринкових відносин, здатний конкурувати за рахунок створення продукції з високою доданою вартістю та інноваційними послугами. Це дозволить Україні

забезпечити прискорене економічне зростання та зміцнити свої позиції у світовій економіці.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані для розробки національної Стратегії економічного зростання України, яка синтезує елементи проаналізованих концепцій: поєднання ідей економічного відродження з акцентом на соціальній якості, інноваційних екосистем, активної ролі держави та структурної промислової політики. Практичне застосування цих напрацювань передбачає формування галузевих програм розвитку на основі визначених пріоритетів (високотехнологічні виробництва, агропромисловий комплекс з глибокою переробкою, цифрові та зелені технології) та створення відповідної інституційної архітектури підтримки. Особливу увагу слід приділити збалансованій регіональній політиці та стимулюванню локалізації виробництва, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, а також активній інтеграції України у світову економіку як повноцінного учасника ринкових відносин, здатного конкурувати за рахунок створення продукції з високою доданою вартістю та інноваційними послугами.

Список використаних джерел:

1. Бажал Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику «державна – університети – промисловість». *Економіка і прогнозування*. 2015. №1. С. 76–88.
2. Бажал Ю. М. Відновлення науково-інноваційного потенціалу України: від підприємницьких до інноваційних університетів. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Т. 9, вип. 1. С. 3–9.
3. Бажал Ю. М. Інноваційні кластери та формування підприємницьких університетів в Україні. Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем (2024) : матеріали науково-практичної конференції /

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Кафедра економічної теорії, Науково-навчальний центр «Інноваційна лабораторія» НаУКМА. Київ : НаУКМА, 2024. С. 11–14.

4. Геєць В. М. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. *Економіка України*. 2024. № 67. 11(756). С. 03–28.

5. Геєць В. М. До питання теорії і практики політики соціальної якості в повоєнній Україні. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 03–22.

6. Геєць В. М. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*. 2023. № 9. С. 03–29.

7. Геєць В. М., Близнюк В. В., Никифорок О. І. Актуальні аспекти політики соціальної якості в постконфліктній економіці України. *Економіка України*. 2022. № 6. С. 03–22.

8. Гуменюк В. В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 34–54.

9. Данилишин Б. М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 03–14.

10. Дейнеко Л. В., Ципліцька О. О., Кушніренко О. М., Гахович Н. Г., Завгородня М. Ю. Міжнародний досвід повоєнного відновлення промисловості. *Економіка України*. 2023. № 6. С. 23–52.

11. Зверяков М. И. Теоретическая парадигма устойчивого развития и украинские реалии. *Экономика Украины*. 2018. № 10 (675). С. 10–31.

12. Зверяков М. І. Економічний розвиток в епоху становлення «цифрового капіталізму». *Економіка України*. 2020. № 8. С. 3–23.

13. Зверяков М. І. Концепція соціального ринкового господарства в повоєнному відновленні України. *Економіка України*. 2023. № 3. С. 03–23.

14. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 03–19.

15. Зверяков, М. Структура національної економіки в умовах глобальних змін. *Економіка України*. 2024. №67. 12 (757). С. 03–25.

16. Костриця В. І., Бурлай Т. В. Сучасні пріоритети соціального розвитку: вплив глобальних трансформацій і завдання України (по)воєнного періоду. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 97–116.

17. Літинська В. А. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 61–73.

18. Онищенко В. П. Людський і соціальний капітал України в період її післявоєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 03–19.

19. Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України: колективна монографія / [Єгоров І. Ю., Бажал Ю. М., Кіндзерський Ю. В. та ін.] ; за ред.: чл.-кор. НАН України І. Ю. Єгорова та д.е.н. Ю. В. Кіндзерського ; НАН України, Д У «Ін-т екон. та прогнозує. НАН України». Електронні дані. К., 2023. 240 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafii/2023/ocinka-innovaciynoho-rozvytku-ta-strukturni-transformacii-v-ekonomici-ukrainy> (дата звернення: 16.01.2025).

20. Піляєв І. Роль банків у економічному відновленні Японії після Другої світової війни. *Економіка України*. 2024. 67. 3(748). С. 03–18.

21. Плотніков О. В. Повоєнне відновлення України в контексті фрагментації світової економіки. *Економіка України*. 2022. № 12. С. 03–12.

22. Радіонов Ю. Д. Напрями реформ і соціально-економічного розвитку України в період післявоєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. № 11. С. 03–26.

23. Gerschenkron A. (1962). Economic backwardness in historical perspective, a book of essays. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press. 465 p.

24. Kornai J. (2008). From Socialism to Capitalism. Central European. Budapest and New York, University Press. 258 p.